

A VILÁGHÁBORÚK OSZTÁLYOZÁSA

Irta: Ludvig Dénes

V EIT VALENTIN-nak, az Angliába emigrált hugenotta származású német történétírónak közvetlenül a háború szeptemberi kitörése előtt jelent meg Amsterdamban «Weltgeschichte» című kétkötetes figyelemreméltó műve, amelyben tudományosnak nem nevezhető kísérletet tesz az újkori világháborúk osztályozására. A spanyol örökösödési háborút a *dinasztiák világháborújának* tartja, a francia forradalom és Napoleon küzdelmeit a *nemzetek*, 1914—18-at az *imperializmus világháborújának*, majd megjegyzi, hogy a készülő — időközben már ki is tört — új nagy háború valószínűleg a *fajok világháborúja* lesz.

A legfeltűnőbb hibája ennek a felosztásnak, hogy nem azonos szempont szolgál alapjául. A dinasztiák, a nemzetek és a fajok csak hordozói lehetnek, az imperializmus pedig gyűjtőfogalma a hatalmi céloknak és törekvéseknek, amelyek minden háború mélyén ott rejtőznek. Minden háború alapján véve imperialista természetű, még a vallásháború is, hiszen a katolikus Richelieut, vagy XIV. Lajost semmiesetre sem vallási szempontok vezették akkor, amikor a német protestáns fejedelmekkel, vagy éppen a mohamedán török birodalommal szövetséget kötöttek. Abban tehát feltétlenül igazza van Valentinnak, hogy az 1914—18-ik évi világháború az imperializmus világháborúja volt, de ugyanezt mondhatjuk a spanyol örökösödési háborúról és a napoleoni harcokról, sőt a legújabb angol-francia-német háborúról is, amely egyébként nemcsak egyenes folytatása, hanem úgyszólván második része az 1914—18-as háborúnak. Ezt állapítja meg Valentin is, amikor így ír: «*Ami Párisban létrejött, az nem volt jó béke, hanem orosz fegyverszünet*». Ez a megállapítás kétségbevonhatatlan történelmi tény s ebből az következik, hogy az 1914-ben kitört világháború még mindig nem szűnt meg és most került sor — a két évtizedes «orosz fegyverszünet» után — ugyanennek a világháborúnak a második részére. Itt tehát szó sem lehet — mint Valentin feltételezi — fajok világháborújáról, hiszen ellenségesen került szembe egymással két szláv nép: a lengyel és az orosz, két germán nemzet: a német és az angol s ugyanakkor barátsági szerződésben talált egymásra a germán Németország és a szláv Szovjetország, kikapcsolva még a világnézeti ellentéteket is. Ez is csak azt bizonyítja, hogy minden háború természeténél fogva imperialista jellegű.

Ebben az értelemben ír Valentin az 1914—18-as világháborúról, amikor a következőket fejtegeti: «*A világháború nem a demokrácia küzdelme volt az autokrácia ellen; az orosz cárizmust még sem lehetett a demokráta gondolat harcának tekinteni. A világháború nem volt a kis nemzetek függetlenségéért vívott küzdelem sem; az idegen népeket elnyomó Oroszország semmiesetre sem számíthatott ennek az elvnek védelmezőjéül. A világháború harc volt a német birodalom világhatalmáért*». Amennyiben viszont ennek a német világhatalmi pozíciónak a kivívása Anglia világhatalmának megcsorbulását jelentette volna, mindkét oldalról a világhatalomért folyt a küzdelem, egyfelől birtokon kívül, másfelől birtokon belül. Tegyük fel a

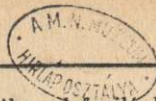
kérdést: csakugyan ez volt a tét a huszadik század világháborújának első részében?

Sem a kérdés, sem a felelet nem lehet ilyen egyszerű. Ok és cél nehezen ragadható meg, egy pillanatra felbukkan, majd ismét alámerül az ezerféle vágyból és megfontolásból, mohóságból és kényszerűségből, akaratból és szenvedélyből, eszményi jelszavakból és emberi hibákból, szellemi és gazdasági szükségletből fakadó események cseppfolyós anyagában. Sem a kérdésben, sem a feleletben nem beszélhetünk tehát egyetlen okról, vagy egyetlen célról, csak ezeknek bonyolult és változékony szövevényéről, öntudatos törekvésekről, vagy öntudatlan tendenciákról. Nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogyha a hadviselő felek elismerik, sőt nyomatékosan hangsúlyozzák is a háború imperialista jellegét, a hatalmi törekvéset mindig az ellenségnek tulajdonítják és saját hivatásukat éppen abban jelölik meg, hogy az ellenség imperializmusának ellentálljanak és határt szabjanak.

Leghelyesebb tehát, ha ok és cél helyett csak tendenciáról beszélünk, amely mindenképpen imperialista jellegű. A háborúk imperializmusa vagy birtokon kívül jelentkezik, dinamikus erővel, vagy birtokon belül statikus ellentállás formájában. A spanyol örökösödési harcnak, az újkor első világháborújának megindulásakor Anglia hasonló helyzetben volt Franciaországgal szemben, mint a huszadik század világháborújának küszöbén Németország Angliával szemben. Anglia most birtokon belül van, akkor viszont — a XVIII. század elején — birtokon kívül volt. Már tudniillik Franciaország északamerikai és indiai birtokain kívül. XIV. Lajos a francia világhatalom betetőzéséért indult a spanyol örökösödési háborúba, amelynek eredménye azonban Anglia feltétlen uralmát biztosította a tengereken s ami ezzel egyet jelentett: a tengerentúli gyarmatokban is. A spanyol örökösödési és a hétéves háború Anglia világegyeduralmát hozták meg, — ebben áll világtörténelmi jelentőségük, — semmiestre helyénvaló tehát ezeket a harcokat egyszerűen a dinasztiai világháborújának nevezni.

Napoleon harcai az utolsó francia kísérletet jelentették Anglia világhatalmi helyzetének elvitatására. Anglia akkor is felülmaradt és szövetségesei csak statisztika-szerepet játszottak abban a nagy világtörténelmi drámában, amely az angol világbirodalom végleges kialakulására és megszilárdulására vezetett. Az események igazi jelentőségének mond tehát ellent az, aki a napoleoni harcokat a «nemzetek világháborújának» nevezi. Az újkori világháborúknak valentini osztályozása ilyen körülmények között egy ponton sem tartható. A történelmi események, mint soha meg nem ismétlődő folyamatok, egyébként sem tűnnek meg semmiféle osztályozást, de ha már az áttekintés megkönnyítése céljából ilyesmire vállalkozunk, feltétlenül ügyelnünk kell arra, hogy a felosztás alapjául egy és ugyanaz a szempont szolgáljon. Tekintettel tehát arra, hogy minden háború imperialista jellegű, vagyis hatalmi célokra tör, az osztályozás alapjául célok helyett a hadviselés eszközeit fogadjuk el. A hadviselés elsőrangú eszköze a hadsereg, másodrangú eszközei a hadifelszerelés, a fegyverek és lőszer, amelyeknek technikai fejlődése döntően befolyásolja a hadseregek összetételét és munkáját.

A puskapor és a lőfegyverek bevezetése jelentette annakidején a lovagkor és a lovagi hadsereg alkonyát. A személyes bátorságnál nagyobb szükség lett a fegyverek használatának hosszadalmas, mesterségszerű begyakorlására. A hadviselés legalkalmasabb eszközei ekkor már a hiva-

tásos zsoldos csapatok voltak, amelyek még az újkor első világháborújában, a spanyol örökösödési harcokban is szerepet játszottak. A második világháború, a francia forradalom és Napoleon küzdelmei már sokkal nagyobb tömegeket igényeltek, a hadsereg most részint erőszakkal besorozott katonákból állt, részint önkéntes jelentkezőkből, akiket a gloire mámorja, vagy a szabadságuk védelmében öntudatra ébredő népek lelkesedése állított csatasorba. A harmadik világháború kitöréséig, 1914-ig már a legtöbb ország elrendelte — Anglia csak a hadműveletek későbbi folyamán — az általános hadkötelezettséget. A zsoldos hadsereg átadta helyét az önkéntes népi hadseregeknek, ez pedig az általános hadkötelezettség alapján felépülő nemzeti seregeknek, amelyeknek keretei ilyenformán soha el nem képzelt mértékben kiszélesedtek.

1914—18 óta a hadviselés eszközeit illetőleg nagy változást jelent a haditechnika szédületes vívmányainak felhasználása és a szoros értelemben vett hadszintér eddigi korlátozottságának megszűntetése. Ma már nemcsak azt a terepet tekintik hadszintérnek, amelyen a hadseregek érintkezésbe kerülnek és megütköznek egymással, hanem a hadviselő ország egész területét. A támadás nemcsak az ellenséges hadseregek ellen irányul, hanem céltudatos kiélezettséggel az egész lakosság ellen, sőt éppen a civil lakosság életének gazdasági megbénításával akarják megsemmisíteni a hadseregek harci készségét és ellentálló erejét. Ez már az úgynevezett *totális* háború, amelyhez a *zsoldos*, az *önkéntes*, végül az *általános hadkötelezettségen alapuló* hadseregek mérkőzésén keresztül vezetett az út az új kor első világháborújától kezdve a harmadik világháború első részéig.

A hadviselés technikájának fejlődésével és területi korlátainak lebontásával párhuzamosan csökkent az érzelmi túlfűtöttség és kirobbanó lelkesedés, amellyel előbb a dinasztikiak, később az öntudatra ébredő népek, végül a teljesen kialakult nemzetek háborúba vonultak. Ami a zsoldos hadseregek idején még mesterség volt, az Napoleon korában a népek szabadságharcává magasztosult, 1914—18-ban pedig, mint a nemzetek végzetes élethalál-küzdelme nyitott új korszakot az erkölcsi, gazdasági és kulturális hullámvölgybe kerülő Európa történetében. A mostani totális háborút minden hadviselő fél hangsúlyozottan csak kényszerűségből vállalja, a háborús felelősséget mindenki elhárítja magától. Kétségbevonhatatlan tény, hogy a totális háborút totális ellenszenv kíséri, amely teljesen új mozzanat a háborúk történetében, de egyre érezhetőbben befolyásolja a világtörténelmi eseményeket.